

ΚΑΝΕΝΑΣ ΠΙΑ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΙΣΧΥΡΙΣΤΕΙ ΟΤΙ ΔΕΝ ΞΕΡΕΙ

Το αφιέρωμα του τεύχους αυτού ξεκίνησε σαν ιδέα πριν ενάμισυ χρόνο. Οι διαφωνίες ορισμένων φίλων ή συνεργατών των «Τετραδίων», ως προς τον χαρακτήρα του σε συνδυασμό με την μόνιμη πλέον καθυστέρηση έκδοσης του περιοδικού, είχαν σαν αποτέλεσμα να βγει ένα τεύχος που προβλέπει εξελίξεις, που σε σημαντικό βαθμό όμως έχουν ήδη συντελεστεί.

Είναι μήπως λοιπόν το αφιέρωμα αυτό ανεπίκαιρο; Πιστεύουμε πως όχι γιατί αυτή η πραγματικότητα στις Ανατολικές Χώρες υπήρχε από πολύ παλιά και δεν είναι λίγοι αυτοί που την είχαν αντιληφθεί ή και υποστεί ακόμη. Απλούστατα τώρα η πραγματικότητα αυτή έχει πια γίνει ορατή και δια γυμνού οφθαλμού δίνοντας έτσι μιαν εξαιρετικά μεγαλύτερη εμβέλεια στον διάλογο που αναγκαστικά θα προκύψει. Γιατί τα συγκλονιστικά γεγονότα της Ανατολικής Ευρώπης, η κατάρρευση του ολοκληρωτισμού σε μια σειρά χωρών, επιτάχυναν την κρίση ταυτότητας που διαπερνά τα κομμουνιστικά ή κυρίως κομμουνιστικής προέλευσης κόμματα, όχι μόνο στην Ανατολή αλλά και την Δύση, ανάμεσα στα οποία και τα ιθαγενή Κ.Κ.Ε και Ε.ΑΡ.

Η εναγώνια προσπάθεια τους να αντιμετωπίσουν αυτό που άλλοι αποκαλούν δομική κρίση, άλλοι ιστορική παρακμή και οι ίδιοι μεγάλο πρόβλημα της αριστεράς, είναι φανερό και αντανακλάται ακόμα και στις πιο προχωρημένες δηλώσεις τους ή κείμενα, που κατ' ουσίαν όμως αποτελούν μάχες οπισθοφυλακών σε σχέση με αυτό που η ίδια πραγματικότητα απαιτεί.

Τα «Τετράδια» δεν σκοπεύουν να «παράξουν γραμμή» ή να θγάλουν βιαστικά συμπεράσματα για τα όσα κοσμογονικά τεκταίνονται στην Ανατολική Ευρώπη.

Απλά θα λέγαμε ότι σαν στοιχειώδη πράξη αποκατάστασης μιας ισορροπίας, προσπαθούν να αντισταθμίσουν τα σαρανταπέντε χρόνια κυβερνητικού-κομματικού ψεύδους δίνοντας το λόγο κυρίως στην μη κομμουνιστική αντιπολίτευση, με κίνδυνο –φυσικά– να χαρακτηρισθούν από τους πολέμιους ως μονομερή.

Θα ήθελαν όμως και τα ίδια στο βαθμό που αμετάθετος στόχος τους παραμένει η συμβολή τους ως περιοδικού πολιτικής παιδείας στην διαμόρφωση μιας διαφορετικής κουλτούρας για την αριστερά, να επισημάνουν ορισμένα σημεία

(που για τους παλιούς αναγνώστες του περιοδικού αποτελούν ίσως κοινό τόπο), αφού από την πρώτη στιγμή στην δεκαετή διαδρομή τους ως μειοψηφικό ρεύμα προβάλανε την ουτοπική, ίσως, προοπτική μιας δημοκρατικής, οικολογικής και ελευθεριακής αριστεράς. Οι επισημάνσεις αυτές, όπως και τα παραπάνω, απέχουν από την «εις μικρόν», κατά τη γνώμη μας, γενναία, λογική της δικαίωσης. Για τα «Τετράδια» οι ευθύνες της αριστεράς είναι πελώριες. Ανεξάρτητα από προσωπικές στάσεις και αγωνίες το αίμα των αθύων του Βουκουρεστίου και της Τιμισοάρα έπεσε στα κεφάλια όλων μας.

Γιαυτό και οι παρακάτω επισημάνσεις θα ήταν λάθος να εκλειφθούν ως εξώφληση παλαιών λογαριασμών και όχι σαν εναγώνιες σκέψεις για το παρόν και το μέλλον.

Τρία είναι τα σημεία εκείνα που, κατά τη γνώμη μας, αξίζει ιδιαίτερα να σταθούμε, κριτικάροντας τις κυρίαρχες στην ιστορική αριστερά απόψεις πάνω σ' αυτά τα ζητήματα.

Το πρώτο η στάση απέναντι στην περεστρόικα. Το δεύτερο η αντίληψη για τις θεμελιώδεις αξίες της δημοκρατίας και της ελευθερίας. Το τρίτο η ερμηνεία και στάση απέναντι στο μείζον θέμα του δικαιώματος των εθνών για την αυτοδιάθεσή τους.

1. Σε όλα τα εγχώρια κομματικά ντοκουμέντα αλλά και στο σύνολο σχεδόν της αρθρογραφίας που δημοσιεύεται στην «Αυγή» και στον «Ριζοσπάστη» ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ και η περεστρόικα αντιμετωπίζονται με έναν εντελώς παραδοσιακό τρόπο που αποτελεί έκφραση νεομεταπρατισμού και, με προσχήματα πλέον, ιδεολογική προέκταση της πίστης στο «νέο πλανητικό αλάθητο» του κόμματος πατέρα.

Θέλουμε να επισημάνουμε το θετικό γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι καλής πίστης σε Δύση και Ανατολή διάκεινται ευνοϊκά απέναντι στις μεταρρυθμιστικές απόπειρες που γίνονται στη Σ. Ένωση.

Συμπληρώνοντας τονίζουμε ότι ακόμα και στην περίπτωση που οι ενέργειες αυτές γίνονται από ένα νέο Μεγάλο Πέτρο, εμείς πρέπει να τις κρίνουμε ως θετικές, γιατί οφείλουμε πλέον να γνωρίζουμε ότι εφ' όσον δεν υφίστανται κοινωνικά και εθνικά κινήματα που να θέτουν τα ίδια το πρόβλημα, οι μεταρρυθμιστικές κινήσεις από τα πάνω θέτουν σε κίνηση την κοινωνία, το κόμμα στις ελληνικές συνθήκες, υπερβαίνοντας μερικές φορές, όπως απέδειξαν τα συγκλονιστικά γεγονότα στην Ανατολική Ευρώπη, την από τα πάνω μεθοδευόμενη πορεία.

Ενώ λοιπόν δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η περεστρόικα αποτελεί μια θετική ενέργεια που προσπαθεί να αμβλύνει τις αποτρόπαιες πλευρές ενός ολοκληρωτικού συστήματος, εν τούτοις θέτει ένα σοβαρό ερώτημα στο αν θα συντελέσει στην βελτίωση και όχι στην αποδιοργάνωση ή σκλήρυνση του συστήματος αυτού. Γιατί η ολοκληρωτική λογική και φιλοσοφία μπορούν να υπάρχουν και

λειτουργούν στον βαθμό που δεν τίθεται σε αμφισβήτηση ο κεντρικός τους πυρήνας. Η κυριαρχία επί του όλου. Και αυτό μια καλώς νοούμενη γκλασνόστ δεν μπορεί παρά αργά ή γρήγορα να το θέσει.

Ας κοιτάξουμε ρεαλιστικά σε τι συνίσταται η γραμμή Γκορμπατσώφ. Μονοκομματισμός, αλλά πλέον υπό ανοιχτή αίρεση, ύστερα από τις απανωτές πιέσεις. Άρνηση του δικαιώματος των εθνών για αυτοδιάθεση μέχρι και τον κρατικό αποχωρισμό, αλλά και χαλάρωση των ασφυκτικών δεσμών της κεντρικής διεύθυνσης και μικρή δοσολογία τοπικής αυτονομίας. Κεντρικός σχεδιασμός στην οικονομία και συγκεντρωτισμός στην πολιτική, αλλά και μικρές δόσεις από οικονομία της αγοράς με ταυτόχρονα ελεγχόμενο άνοιγμα στο πολιτικό μονοπώλιο. Ειρήνη και ειρηνολατρεία, αλλά και αμοιβαίες σιωπές με τον Μπους για τους διάφορους Παναμάδες. Νέα οικουμενική σκέψη, αλλά πάντα στα πλαίσια ενός ανασυγκροτημένου λενινισμού.

Αν αυτά δε σημαίνουν απόπειρα διάσωσης του συστήματος, με περιορισμένου χαρακτήρα παραχωρήσεις-μεταρρυθμίσεις προς αυτά που είναι τα κρωγαλέα κοινωνικά, πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα, διερωτάται κανείς τι άραγε μπορεί να σημαίνουν;

Αντί λοιπόν η θέση της αριστεράς να είναι μια θέση ξεκάθαρης κριτικής υποστήριξης των θετικών ανοιγμάτων της περεστρόικα και διαρκούς πίεσης προς την στρατηγική κατεύθυνση ξεπεράσματός της, η στάση της περιορίζεται σε ταχτικιστικές προσεγγίσεις που εντάσσονται στα πλαίσια της εξ ανάγκης ίσως περιοριστικής λογικής του Γκορμπατσώφ και τα όρια που επιβάλλουν οι ισορροπίες στις γραφειοκρατικές κορυφές.

2. Παρ' όλο που η μαγική λέξη δημοκρατία ολοένα και περισσότερο παίρνει θέση στο λεξιλόγιό μας συμπαρατασσόμενη με τον μέχρι πρότινος κυρίαρχο κομμουνισμό και σοσιαλισμό, εν τούτοις η σύλληψη και ο τρόπος χρήσης μαρτυρεί την αδυναμία των ηγετικών ομάδων της ιστορικής αριστεράς να αντιληφθούν την δημοκρατία έξω από την κομμουνιστική κουλτούρα και οπτική. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να μην αντιλαμβάνονται ότι το πρόβλημα λ.χ. της διαδικασίας είναι η απαραίτητη προϋπόθεση κάθε δημοκρατίας. Όντας προσκολλημένες στο «περιεχόμενο» στο οποίο προσθέτουν και το επίθετο κοινωνικό, δεν αντιλαμβάνονται ότι η αντίθεση ανάμεσα στην «τυπική» και στην «ουσιαστική» δημοκρατία παύει να υφίσταται αν λάβουμε υπ' όψη μας ότι η Α διαδικασία σε βάρος μιας Β, είναι κατ' εξοχήν ζήτημα ουσίας. Η διαδικασία που μεθοδεύτηκε κατά του Κ.Σ. της Κ.Ν.Ε., ο τρόπος εκλογής υποψηφίων στον Συνασπισμό στις εκλογές Ιουνίου και Νοεμβρίου, αλλά και η ίδια η λειτουργία του Συνασπισμού ως εξ αποκαλύψεως, αποτελούν κλασικά παραδείγματα του γιατί η δημοκρατία είναι, θα λέγαμε, κυρίως διαδικασία.

Την ίδια θεωρητική σύγχυση έχει η ιστορική ηγεσία της αριστεράς και με την έννοια της ελευθερίας, γιατί ποτέ κατ' ουσίαν δεν αντελήφθη ότι η ελευθερία

στην απόλυτη εφαρμογή της έρχεται σε αντίθεση με την ισότητα. Γιατί, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Norberto Bobbio στην αποκλειστική συνέντευξη που μας έδωσε το 1988 (Βλέπε «Τετράδιο 21»), και οι δυο τους είναι εξίσου θετικές αξίες που όταν ωθούνται στα άκρα έρχονται σε αντίθεση. Είναι σαφές πως ένα καθεστώς που μεγιστοποιεί την ισότητα δύσκολα μπορεί να εξασφαλίσει τις ατομικές ελευθερίες. Τα ανατολικά λ.χ. καθεστώτα ως απόπειρες ολοκληρωτικής συλλογικοποίησης κατάφεραν μέσα σε λίγες δεκαετίες να εξοστρακίσουν όλες τις ατομικές ελευθερίες. Κι αυτό πάντα στο όνομα μιας γενικευμένης ισότητας, που συνέθλιβε το δικαίωμα στην διαφορά, και αποσκοπούσε σε μια απρόσωπη μάζα πειθαρχημένων αντικειμένων που ακούει στα κελεύσματα του εκάστοτε αλάθητου αρχηγού. Το αν η αριστερά λοιπόν οφείλει να είναι μια δημοκρατική δύναμη μέσα στην κοινωνία αυτό δεν είναι αυταπόδεικτο ούτε συνάγεται από την αυξημένη παρουσία της λέξης δημοκρατία στα κείμενά μας. Είναι στοιχείο προς απόδειξη και μετά πολλών επαληθεύσεων μάλιστα ειδικότερα για το Κ.Κ.Ε που εξακολουθεί να είναι το κατ' εξοχήν αναχρονιστικό-συντηρητικό κόμμα.

3. Παρ' όλο που η έκρηξη στην Ανατολική Ευρώπη έθεσε για άλλη μια φορά επί τάπητος το πρόβλημα της αυτοδιάθεσης των λαών, εν τούτοις οι ηγεσίες της αριστεράς μένοντας αγκυλωμένες στην λογική των παραδοσιακών τους αναλύσεων ερμήνευσαν τα γεγονότα με βασικό κριτήριο την πολιτική και οικονομικοκοινωνική διάσταση, παραγνωρίζοντας για άλλη μια φορά την εθνική-πολιτισμική.

Είδαν δηλαδή πάλι τα ζητήματα από τη μια πλευρά τους. Κι όμως η έναρξη της οριστικής κρίσης των ανατολικών καθεστώτων ήταν η επιβεβαίωση της ιδιαίτερα μειοψηφικής στην αριστερά άποψης, που τα «Τετράδια» μέχρι τέλους υπεράσπισαν και υπερασπίζονται, ότι ο αιώνας μας είναι αιώνας κυρίως του εθνισμού και του κρατισμού. Είναι αιώνας, για να θυμηθούμε τα λόγια του Ένγκελς, που δίνει το δικαίωμα στους πολωνούς εργάτες να είναι πρώτα εθνικιστές και ύστερα διεθνιστές.

Γιατί δεν μπορείς να εκφράσεις ουσιαστική διεθνιστική αλληλεγγύη όταν έχεις χάσει ολοκληρωτικά την εθνική σου ευαισθησία, όταν κωφεύεις ή σιωπάς για τα όσα συμβαίνουν σε χιλιάδες αδέρφια σου στην Κύπρο ή στην Αλβανία.

Μια νέα αριστερά οφείλει να σταθεί αποφασιστικός υπερασπιστής του δικαιώματος των λαών για την αυτοδιάθεσή τους, δίνοντας στον διεθνισμό το πραγματικό του περιεχόμενο. Θα πρέπει κάποτε να γίνει ένα ξεκαθάρισμα ανάμεσα στα εθνικά σύμβολα και την καπηλεία τους από την μεριά των πατριδοκαπήλων, όπως κάποτε θα πρέπει να γίνει ένα ξεκαθάρισμα ανάμεσα στο λαθρεμπόριο του διεθνισμού και τον διεθνισμό τον ίδιο.

Το ζήτημα της αυτοδιάθεσης ενός λαού καμιά τυραννία, κανένας «ρεαλι-

σμός», καμιά θεωρία του εφικτού δεν μπορεί να ανακόψει. Μόνο η ολοκληρωτική εξόντωση και εξαφάνιση από το ιστορικό προσκήνιο ενός λαού που αγωνίζεται μπορεί να εξαλείψουν το πρόβλημα.

Το δικαίωμα της μη μετατροπής του ιστορικού υποκειμένου σε αντικείμενο, το δικαίωμα της διαφορετικότητας, της δημόσιας διαφωνίας για το νόημα της ύπαρξης, της αυτοδιάθεσης, δεν είναι πρόβλημα απλά «εθνικό». Είναι πρόβλημα ατομικό, γενικό, πανανθρώπινο. Πρόβλημα που κατ' εξοχήν αφορά τουλάχιστον την αριστερά εκείνη που πιστεύει ότι η εθνική και κοινωνική απελευθέρωση δεν είναι ανεξάρτητες από τον πολιτικό-πολιτισμικό αυτοκαθορισμό.

Μια τέτοια αριστερά έχει υποχρέωση να επανεξετάσει τα πράγματα και θέτοντας σε δοκιμασία τις ίδιες τις αρχές της να 'ρθει σε ανοικτή ρήξη με την ιδεολογία των επικυρίαρχων, είτε αυτή αφορά την ανανεωμένη δεξιά, είτε αυτή αφορά την μετεξελιγμένη αριστερά. Γιατί η μοντέρνα εκδοχή του κοσμοπολιτισμού και του προλεταριακού διεθνισμού έχουν ένα κοινό παρανομαστή. Την άρνηση του δικαιώματος στην διαφορά, την άρνηση του δικαιώματος στον αυτοκαθαρισμό, την άρνηση της αυτοδιάθεσης. Στόχος τους κοινός το παγκόσμιο υπέρ-κράτος. Η υπερεθνική ένωση, εθνών, κρατών και λαών. Εχθρός τους όλες οι απόψεις και οπτικές που στηρίζουν την ύπαρξή τους στην κατοχύρωση της ετερογένειας, στην υπεράσπιση του δικαιώματος στην ξεχωριστή φυλετική, γλωσσική, θρησκευτική και πολιτισμική ταυτότητα. Εχθρός τους η απλή διαπίστωση ότι το οποιοδήποτε εμείς δεν υφίσταται παρά μόνο σαν άθροιση συγκεκριμένη των ξεχωριστών επί μέρους εγώ.

Είναι φυσικό ότι στην σημερινή έντονη κρίση ιδιαίτερα στην Ανατολική Ευρώπη, η λύση δεν είναι καθόλου εύκολη. Το δράμα όμως των μικρών λαών, των αδύναμων κρατών, των όποιων μειοψηφιών όπου γης δεν μπορεί να μας αφήνει αδιάφορους. Από τις Βαλτικές Δημοκρατίες ως το Ναγκόρνο Καραπάγ, από την Τρανσυλβανία ως το Θιβέτ και από την Αλβανία ως την Καμπότζη, το πρόβλημα της μη μετατροπής του ιστορικού υποκειμένου σε αντικείμενο, το πρόβλημα της διατήρησης της ιδιαίτερης ταυτότητας σαν απόλυτο δημοκρατικό δικαίωμα ταυτισμένο με την αυτοδιάθεση – είτε αφορά ένα λαό, είτε μιαν ομάδα, είτε ένα άτομο – αποκτά σημασία δραματική.

Εδώ είναι που δοκιμάζονται οι κύριοι Μπους και Γκορμπατσώφ, εδώ είναι που δοκιμάζονται οι ηγεσίες της ιστορικής αριστεράς, εδώ είναι που δοκιμάζονται οι σταυροφόροι του νεοφιλελευθερισμού, εδώ είναι που κρινόμαστε όλοι μας.

ΤΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

Η καθυστέρηση της κυκλοφορίας των «Τετραδίων» για έξι μήνες και η προσθήκη ορισμένων νέων κειμένων από τον επιμελητή του αφιερώματος Θεόδω-

ρο Μπενάκη, είχε σαν αποτέλεσμα την ανατροπή της προγραμματισμένης ύλης του περιοδικού. Κάποια κείμενα έγιναν ανεπίκαιρα, ενώ κάποια άλλα –στον βαθμό που προήχε η ολοκλήρωση του αφιερώματος– πήραν αναγκαστικά τον δρόμο της εξορίας για το επόμενο τεύχος.